

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

ТРАНСФОРМАЦИЈА НАТО У ПЕРИОДУ НАКОН ХЛАДНОГ РАТА
ДИПЛОМСКИ РАД

МЕНТОР:

Проф. др Вања Роквић

КАНДИДАТ:

Кристина Вељовић 18/17

Београд, 2021. година

Садржај

Увод	3
1. Формирање и деловање НАТО-а до 1991. године.....	5
1.1 Услови који су претходили оснивању НАТО-а и његово оснивање	5
1.2 Деловање НАТО-а за време Хладног рата	8
2. Трансформација НАТО-а од 1991. године.....	11
2.1 Стратешки концепт НАТО 1991. године.....	11
2.2 Трансформација НАТО савеза до краја 20. века	12
2.3 Стратешки концепт НАТО 1999. године.....	15
3. НАТО у 21. веку	17
3.1 Нови стратешки концепт НАТО	20
3.2 Колективна одбрана као део стратешког концепта 2010	20
3.3 Кооперативна безбедност као део стратешког концепта 2010	21
3.4 Кризни менаџмент као део стратешког концепта 2010	23
4. Предвиђања о будућности НАТО савеза	26
5. Закључак.....	28
Литература	29

Увод

Након Другог светског рата, априла 1949. године, формирана је Организација Северноатлантског уговора (НАТО). Сачињава је 30 држава Северне Америке и Европе које настоје да испуне циљеве изнете у Северноатлантском уговору потписаном у Вашингтону. Такозвани Вашингтонски уговор је дакле, уговор чијим је потписивањем и ратификовањем од стране 12 земаља формиран НАТО. Према писању Глигоријевића и Петровића, НАТО је формиран да заштити слободу и безбедност својих чланица, како политичким, тако и војним средствима (Глигоријевић & Петровић, 2007:9). Како Поповић наводи, најважнији део Вашингтонског уговора је члан 5 којим је утврђено да ће у случају оружаног напада на једну или више савезница, све остале чланице помоћи држави или државама које су нападнуте, односно да ће користити своје право на колективну одбрану. Главни разлог формирања овог савеза био је претећи комунизам и Совјетски Савез са истока (Поповић, 2020:1).

Поповић такође наводи да је крај Хладног рата означио велике промене у међународној структури, и један нов период у међународним односима. Посебно доминантне биле су промене у области одбране и безбедности. У периоду трајања Хладног рата главна претња био је потенцијални отворен сукоб између Сједињених Америчких Држава и Совјетског Савеза, међутим са наступањем униполарности, пажња се све више помера на претње које нису искључиво војног карактера. Дакле, природа безбедносних проблема је постала другачија, те су доминантне постале претње невојног карактера, унутрашњи сукоби, економски, еколошки проблеми и други. Узимајући у обзир нове безбедносне изазове, ризике и претње, НАТО је био принуђен да се трансформише како би опстао (Поповић, 2020:2).

Овај рад се управо фокусира на процес трансформације НАТО-а након окончања Хладног рата. Најпре ће бити речи о условима и околностима на глобалном нивоу који су претходили и довели до формирања савеза, и о самом његовом оснивању. Наредно поглавље фокусираће се на саму трансформацију кроз усвајање Стратешког концепта 1991. године, измењеног 1999. године, и на крају кроз усвајање најновијег стратешког концепта 2010. године који ће бити детаљније обрађен у трећем поглављу јер дефинитивно заслужује да му се посвети већа пажња. Стратешки концепт представља стратегију НАТО-а, односно званични документ који

одређује фундаменталне задатке савеза и описује његову природу и сврху. Стратешки концепт 2010 је доста оспораван и критикован јер је прилично проширио поље деловања НАТО-а на активности које излазе из оквира колективне одбране. Он поред колективне одбране, обухвата и кооперативну безбедност и кризни менаџмент. Последње, четврто поглавље бавиће се предвиђањима о будућности НАТО-а, његовим даљим развојем и потребама за трансформацијом, и то предвиђањима и плановима једног од најутицајнијих особа у НАТО-у, Генералног секретара Џенса Столтенберга.

За потребе израде овог рада подаци су прикупљани из различитих извора. Коришћене су књиге и монографије, затим чланци из домаћих часописа и домаћи и страни сајтови од којих је најзначајнији званични сајт НАТО савеза са којег се могу прикупити највалиднији и најрелевантнији подаци.

1. Формирање и деловање НАТО-а до 1991. године

Северноатлантски савез није могао бити формиран тек тако, морали су да постоје догађаји који су му претходили, који су били услов за његов настанак. О подели света на Источни и Западни блок, о разлозима због којих се то десило, о Маршаловом плану и Трумановој доктрини, формирању Западне уније и доласку комуниста на власт као кључним окидачима за настанак НАТО-а 1949. године, биће речи у предстојећем поглављу.

У овом поглављу пажња ће бити посвећена и самом деловању НАТО-а током трајања Хладног рата. Најгрубље објашњено, Хладни рат представља феномен који је обележио другу половину 20. века и вид ненаоружане борбе између Источног и Западног блока. Наиме, према Мутавцићу чланице су биле усредсређене искључиво на своју безбедност од могућег напада од стране Совјетског Савеза. НАТО је опстајао јер је у државама чланицама владала демократија и било који проблем да се појави, решавао би се кроз толерантан дијалог јер је увек преовладавао интерес да се дугорочно очува савез (Мутавцић, 2016:164).

1.1 Услови који су претходили оснивању НАТО-а и његово оснивање

Према писању Вукадиновића и сарадника, завршетак Другог светског рата на међународну сцену донео је значајне промене, међу којима су и оне кључне за настанак Северноатлантског савеза. Конференција у Постдаму довела је до различитих тежњи држава антихитлеровске коалиције, после чега је дошло до издвајања Совјетског Савеза (СССР) на једној, и Сједињених Америчких Држава (САД) и држава западне Европе на другој страни. У источном делу Европе, под совјетском доминацијом, створиле су се државе народне демократије, формирајући касније такозвани Источни блок предвођен Совјетским Савезом. Са друге стране, одбијање Маршаловог плана од стране СССР-а и држава, поспешило је стварање такозваног Западног блока. Поменути план су САД понудиле економску помоћ и програм опоравка од последица свим државама које су страдале у Другом светском рату. Потом Труманова доктрина и његова настојања да задржи своје позиције у Европи правдајући то економским и политичким интересима. И на крају, сама Стаљинова политика,

његово супротстављање социјализму и Маршаловом плану, довели су до тога да је СССР доживљаван као највећи непријатељ и главна опасност слободног света (Vukadinović, Čehulić & Božinović, 2007, цитирано према Мутавцић, 2016:148). Све наведене прилике представљале су идеалну позадину и услове за настанак и формирање овакве врсте савеза.

Формирање Западне уније (Western Union – WU) непосредно је претходило оснивању НАТО-а. Западна унија представљала је безбедносни савез пет држава западне Европе: Уједињеног Краљевства, Француске, Белгије, Холандије и Луксембурга. Настао је потписивањем Бриселског уговора, 17. марта, 1948. године. Долазак комуниста на власт и блоковска подељеност која је створила политичку нестабилност, само су додатно убрзали доношење одлуке о формирању овог савеза. Дакле, у питању је регионални безбедносни савез настао у циљу да државе чланице једна другој пруже помоћу у случају оружаног напада. Још један важан циљ било је унапређивање економске и укупне сарадње. Понуда за придруживање послата је и Португалији, Исланду, Данској, Норвешкој и Италији.

Ако се фокусирамо на конкретне разлоге за настанак НАТО-а, Мутавцић констатује да су им аутори приступили на различите начине. Међутим, четири разлога чине суштину формирања овог савеза: успостављање савеза који би био противтежа Совјетском савезу и комунизму, проширивање интереса и доминације САД-а у Европи, односно ван америчког континента, спречавање било каквог националистичког милитаризма у Европи и на крају подстицање сваке сарадње и интеграције на пољима политике и економије као и јачање трансатлантске безбедносне заједнице (Мутавцић, 2016:156).

Вукадиновић наводи да се у САД-у јавила дилема и питање на који начин се одазвати позиву и преговарати са Западном унијом. Међу преговарачима су се генерално јавила подељена мишљења, и када је у питању територијално одређење обима деловања савеза, затим у погледу чланства, али и прецизног одређивања пружања војне помоћи у случају напада. При чему су САД више биле наклоњене дипломатији и преговарању, док су употребу војне силе виделе као крајње решење (Vukadinović, Čehulić & Božinović, 2007, цитирано према Мутавцић, 2016:157). Приликом преговарања, САД су инсистирале да се савезу прикључе Канада и државе од Швајцарске до Италије, међутим, у Европи је било заступљено мишљење да је то прешироко. На крају је постигнут споразум у Вашингтону којим су савезу прикључене Норвешка, заједно са Исландом и Данском, Португалија и Италија.

Потписивањем уговора у Вашингтону и њиховим ратификовањем од стране парламената 12 држава чланица (Уједињено Краљевство, Португалија, Норвешка, Исланд, Француска, Белгија, Канада, Данска, Луксембург, Италија, Холандија и САД), основана је Организација Северноатлантског уговора (North Atlantic Treaty Organization – NATO), 5. априла, 1949. године. Најбитнији и најважнији члан уговора је члан 5. На основу овог члана државе чланице оружани напад против једне или више њих третирају као напад на све њих и да ће свака чланица предузети мере које сматра потребним, укључујући и употребу оружане силе.

Према виђењу Мутавцића, међу другим битнијим члановима убраја се и члан 4. на основу ког се наводи да ће се државе чланице увек консултовати када год су угрожени територијални интегритет, политичка независност и безбедност било које од страна. Што би значило да у случају оружаног напада не сме постојати аутоматски одговор оружаном силм, већ свака држава чланица предузима оне мере које сматра потребним за одржавање безбедности на простору Северног Атлантика. Чланом 10. регулисана је могућност позива било које европске државе у чланство, при чему је наравно потребно да међу чланицама постоји једногласан договор у вези са позивом конкретне државе. Савет, као главни руководећи орган, формиран је чланом 9. Он разматра сва питања која су везана за примену уговора, а има могућност и да оснива помоћна тела (Мутавцић, 2016:158).

Како се ситуација на међународној сцени све више захуктавала, а односи међу земљама заоштравали, западни савезници су постајали свесни потребе за војно-политичким савезом који ће заштитити како њихове интересе, тако и њихову безбедност. Међутим, у условима поделе света на два блока, у условима Хладног рата, оснивање оваквог савеза једног супротстављеног блока, само је продубљивало сукоб и конфронтацију између њих. Због тога се поставило питање шта је заправо био циљ формирања овог савеза. Роквић наводи да је на ово питање један од одговора дао је и први генерални секретар НАТО-а лорд Хестингс Лајонел Исмеј, дефинишући циљеве НАТО-а: да држи Америку унутра (у Европи), Русију изван, а Немачку подређеном (Роквић, 2017:230).

1.2 Деловање НАТО-а за време Хладног рата

Вукадиновић и сарадници узимајући у обзир да је НАТО формиран у складу са чланом 51. Повеље Уједињених Нација, закључују да он као савез може да реагује самостално на било који напад на једну или више држава чланица. Ово се посебно односило на могући напад од стране СССР-а или Источног блока, односно Варшавског уговора који је основан 1955. године. Поменути Варшавски уговор, или званично Споразум о пријатељству, сарадњи и међусобној помоћи, представља војни савез који су формирале државе Источног блока, а уједно и одговор на формирање НАТО-а неколико година уназад (Vukadinović, Čehulić & Božinović, 2007, цитирано према Мутавцић, 2016:160).

Уколико се посматра наредни период, односно наредних пар деценија, може се закључити да је најважнији интерес свих држава чланица била безбедност. Исто тако, у наредним догађајима и ситуацијама чланице су поступале на тај начин да нипошто не угрозе политичко и војно јединство које остварују кроз НАТО. Јако је битно сагледати интересе САД-а и држава Западне Европе у безбедносном заједништву са САД након Другог светског рата, јер су они били темељ за перспективну трансатлантску сарадњу. Иако је СССР постојао и између два рата, тек након Другог светског рата постао је главна претња за западну цивилизацију, јер је израстао у велику силу и на тај начин се понашао у међународним односима. САД, и поред тога што су СССР прогласиле највећом претњом, значајно су потцениле свог противника у погледу неколико ствари. Посебно у погледу наоружања, војне снаге, али и политичких амбиција и економске снаге Совјетског Савеза (Vukadinović, Čehulić & Božinović, 2007, цитирано према Мутавцић, 2016:162).

Како Мутавцић наводи, интерес САД-а да остану у Европи потицао је из два разлога: како би остварили своју експанзионистичку политику и како би заштитили тржиште, демократију и владавину права од комунизма који се ширио и представљао претњу. СССР, након што се стабилизовао у Источној Европи, почео је да шири своје утицаје и на територији Турске, Ирана и Финске, подржао герилски покрет у Грчкој, и исто тако користећи своје комунистичке партије у Француској, Шпанији и Италији, ослабио владе ових држава. У многим афричким и азијским државама подржавао је и помагао многе ослободилачке и револуционарне покрете. Повучене оваквом ситуацијом, државе Западне Европе су једини

излаз виделе у америчком пружању безбедносне сигурности, јер саме нису могле да се супротставе сили као што је СССР. Што је знатно утицало на њихов брзи опоравак након рата, на економски развој и на нове савезе који су формиран као израз политичког и економског јединства ових земаља. Најпре Европска заједница за угаљ и челик, 1951. године, потом Европска економска заједница, 1957. године, и на крају данашња Европска унија, формирана 1992. године. Дакле, чињеница је да су се западноевропске земље на неки начин одрекле своје аутономије и суверенитета у области безбедности и пристале на заштиту САД-а, али су то и искористиле за свој привредни развој и бољи животни стандард свог становништва. Наравно, није увек постојало апсолутно слагање по свим питањима, долазило је често до разилажења мишљења, посебно у виђењу заједничке и глобалне безбедности, што се доста одражавало и на функционисање НАТО-а, али је потреба за безбедношћу и потреба да се очува заједништво увек надвладала било каква неслагања. А све поменуто дешавало се јер је НАТО током Хладног рата имао једну велику предност, то што је у државала чланицама владала демократија, што је омогућавало толерантан и флексибилан дијалог. Било какви краткорочни неспоразуми решавали су се брзо, и увек је преовладавао интерес да се дугорочно очува савез. Повлачење Француске из интегрисане војне командне структуре НАТО-а 1966. године најбоље то показује. Наиме, њено повлачење није променило ни остајање у савезничким снагама, ни касније учествовање у мултинационалним операцијама. Француска је након повлачења захтевала да се сви савезнички штабови уклоне са њене територије (Мутавцић, 2016:164). Белгија је изабрана за ново седиште 1967. године, а НАТО штаб исте године пресељен је у Брисел.

На претећи Совјетски савез, САД реаговале су најпре Трумановом доктрином и доношењем Закона о националној безбедности. Труман је својом доктрином намеравао да укључи што већи број држава у одбрану, како би на тај начин скинуо део терета са САД-а. Стога су САД пружиле помоћ Грчкој и Турској које су биле изложене совјетским утицајима.

Савет за националну безбедност био је задужен за анализу система и на основу те анализе, предлагао је одговор САД-а. У њему је урађен Извештај НСЦ 68, односно Извештај о америчким циљевима и програмима за националну безбедност. Према писању Мирковића, ово је један занимљив приступ за који можемо рећи да се састоји од три фазе. Прва фаза „обуздавање комунизма“, подразумева спречавање ширења утицаја СССР-а, а самим тим и комунизма ван зоне утицаја, и „обухват ССР-а“, који је означавао изградњу војних база на

периферијама СССР-а и других социјалистичких земаља. У другој фази кључно је било потискивање утицаја и присуства СССР-а из оних места у свету где је то остварио. И на крају, трећа фаза „унутрашње слабљење“ СССР-а, односно урушавање социјализма (Мирковић, 2012:141). Кључну улогу у остваривању ових циљева имао је управо НАТО као војно-политичка организација за договарање и деловање између САД-а и западних савезника.

Како Орлић наводи, уколико бисмо посматрали НАТО изнутра, можемо приметити да он није био тако монолитан и јединствен. Постојала је неколицина важних проблема са којима се савез суочавао, а односила су се на питање реформе НАТО-а, поседовање и употребу нуклеарног оружја и поделе одговорности приликом спровођења одлука и обавеза савеза (Орлић, 2008:39).

2. Трансформација НАТО-а од 1991. године

Крај Хладног рата представљао је кључни догађај и повод за трансформацију НАТО савеза. Нестанак биполарне структуре, распад Совјетског савеза и Варшавског уговора наметнули су веома битно питање. Питање шта ће се даље дешавати са НАТО савезом, обзиром на то да главни разлог његовог формирања, претећи и растући СССР, више не постоји. Алијанса је и даље наставила да постоји, али у потпуно новом безбедносном окружењу, прожетом новим међународним односима, другачијом структуром. Суочен са свим поменутим променама, са новим изазовима, ризицима и претњама, НАТО је морао да подлегне извесној трансформацији, и то и у институционалном и у функционалном смислу. Све дотадашње стратегије, процедуре и инструменти за отклањање изазова, ризика и претњи више се нису могли применити, те је било потребно дефинисати нове.

2.1 Стратешки концепт НАТО 1991. године

Према писању Орлића, након што је Северноатлантски савез детаљно преиспитао свој положај и улогу у очувању безбедности Европе, уследио је састанак у Риму, 7. и 8. новембра, 1991. године. На састанку су се састали председници држава и влада и усвојили Стратешки концепт Северноатлантског савеза. Занимљиво да је овај концепт био први јавно објављен концепт, претходна четири концепта били су поверљиве природе. Стратешким концептом аутоматски је отклоњена претња од оружаног напада који би могао доћи са истока. Дакле, била је отклоњена претња сукобљавања два некадашња блока. Упркос томе, и даље је остала потреба да се води рачуна о променама у Совјетском савезу, посебно када је у питању нуклеарно оружје, јер је СССР поседовао велики нуклеарни арсенал, такав какав се могао пронаћи само у САД-у. Стратешким концептом из 1991. године утврђено је да су безбедносни изазови, ризици и претње након Хладног рата вишедимензионални, непредвидиви јер их је тешко предвидети и проценити (Орлић, 2009:534). Заправо, некадашња опасност од напада на неку државу је прилично умањена, али сада се проблеми политичке, економске и социјалне природе могу јавити и узроковати нестабилности (Роквић,

2017:232). Овим концептом уведена је и употреба невојних капацитета за одбрану Савеза уместо искључиво војних. Исто тако, дошло је и до проширења ризика који могу угрозити безбедност Савеза, од којих су највероватнији терористички акти и саботаже, ширење оружја за масовно уништавање и прекид токова виталних ресурса.

Иако су ризици и окружење промењени, сврха због које је НАТО формиран, остала је и даље иста, одбрамбена односно безбедносна. Северноатлантски савез и даље представља мост који спаја безбедност Северне Америке и безбедност Европе, као и форум за расправе о многим питањима битним за безбедност. Може се закључити да је Стратешки концепт из 1991. године био јако важан за Алијансу јер је био покретач њене трансформације, и дефинисао је будући пут и улогу савеза.

2.2 Трансформација НАТО савеза до краја 20. века

Како Орлић наводи, на почетку је све указивало да ће се трансформација НАТО савеза наставити на миран начин, међутим, након нестанка највећег непријатеља, Совјетског савеза, појавили су се многи изазови који су свакако могли да утичу на функционисање Алијансе. У то време, дакле деведесетих година, на светску сцену ступа Европска унија (ЕУ), заједница западноевропских земаља које су на неки начин још дубље повезане институционално. Наравно, у оваквом облику оформљене, западноевропске државе су имале своје планове и идеје када је у питању безбедност Европе. Тиме је Алијанса схватила да ће се проблеми наставити, поготово кад је у питању подела одговорности у наредном периоду. У односу на период Хладног рата када је постојала билатерална сарадња одређених држава, организација западноевропских држава у овом периоду намеравала је да делује што више јединствено у оквиру Савеза (Орлић, 2006:414).

Исто тако, Орлић закључује да је трансформација НАТО-а морала је да укључи и анализирање односа према Европској унији, јер је постојала опасност да би ЕУ могла да развије заједничку одбрамбену политику, што је наравно забринуло људе који се питају у оквиру НАТО савеза. Због тога је НАТО био принуђен да повећа своју активност када је трансформација у питању, што се могло уочити кроз покретање бројних иницијатива, програма сарадње и повећање броја састанака Северноатлантског савета НАТО. Алијанса је

настојала да развије такве програме, које би државе ЕУ прихватиле, и на тај начин их удаљи од безбедносног развоја каквог су оне замислиле. У Бриселу 1994. године, потом у Берлину 1996. године и у Мадриду 1997. године, одржана су три веома битна састанка Северноатлантског савеза на којима су дефинисани нови циљеви који ће одредити даљу трансформацију Алијансе. При чему се мора имати у виду да су темељни циљеви НАТО да спроводи колективну одбрану и одржава трансатлантску везу између северноамеричких и европских земаља (Орлић, 2009:536).

Према Орлићевом виђењу, како би спречио настанак самосталног европског развоја безбедности, НАТО је почео да развија идеју о Европском безбедном и одбрамбеном идентитету (European Security and Defence Identity – ESDI), који је био праћен концептом Комбинованих удружених снага за посебне намене. Путем ове идеје НАТО би се прилагодио скоро свим безбедносним променама у Европи, а основни циљ био је да се европским савезницама отвори већа могућност за доприношење мисијама НАТО-а. Концепт Комбинованих удружених снага за посебне намене подразумевао је стварање оружаних снага које су војно усклађене и користиле би се за операције које су под политичком контролом земаља ЕУ. На тај начин више не би постојале огромне разлике у квалитету наоружања и војне опреме између земаља чланица НАТО и ЕУ. Операције које би спроводиле овако војно усклађене оружане снаге биле би широког дејства и спроводиле би се у што краћем року (Орлић, 2009:536).

У Бриселу, 1994. године, НАТО је покренуо програм „Партнерство за мир“ (Partnership for Peace – PfP) као билатералну сарадњу између НАТО савеза и појединачних држава. Дакле, програм је специфичан за сваку земљу посебно. Занимљива чињеница да је преко 30 држава прошло у овом програму, при чему су неке задржале овај вид сарадње а неке постале пуноправне чланице НАТО. Сарадња започиње потписивањем Оквирног документа којим се дефинишу циљеви сарадње и основна начела. Потом, државе дефинишу садржај, обим и интензитет сарадње путем израде Презентационог документа. Индивидуални програм партнерства и сарадње представља наредни корак, преко ког државе имају приступ „Менију партнерске сарадње са листом од преко хиљаду активности. Већ појачан облик сарадње остварује се путем Индивидуалног акционог плана партнерства којим се државе подржавају и помажу у реформисању и модернизацији свог система одбране. Последњи вид сарадње, а уједно и најзахтевији постиже се преко Годишњег националног програма. Обично га

потписују државе које су заинтересоване за чланство у Алијанси. Поред наведених докумената, постоје и други видови сарадње у оквиру програма Партнерство за мир (Програм за изградњу идентитета, Процес планирања и прегледа, Концепт оперативних способности, Програм војне обуке и вежби, Поверилачки фонд Програма). Како Роквић наводи, тело које је највише везано за овај програм свакако је Савет евроатлантског партнерства који је 1997. године заменио некадашњи Савет за северноатлантску сарадњу. У оквиру поменутог Савета обављају се консултације о многим питањима као што су пролиферације оружја за масовно уништење, међународни тероризам, мировне операције, кризни менаџмент и друга (Роквић, 2017:232).

Према писању Рокић, само са појединим државама, НАТО је развио посебне видове сарадње, поред Партнерства за мир. Русија је програму приступила 1994. године, а посебни вид сарадње одвија се путем Савета НАТО-Русија, формираног 2002. године, а служио је за консултације о многим актуелним питањима безбедности. Украјина и НАТО потписали су 1997. године Повељу о јасном партнерству, како би мало касније, али исте године била формирана Комисија НАТО-Украјина, која је имала задатак да контролише сам однос. Однос са Грузијом регулисан је Комисијом НАТО-Грузија, наравно поред Партнерства за мир. Постизање безбедности и стабилности на Медитерану, као и бољег међусобног разумевања између медитеранских земаља основни су циљеви Медитеранског дијалога који је НАТО покренуо 1994. године. У дијалог је укључено седам држава: Тунис, Египат, Алжир, Израел, Јордан, Мароко и Мауританија. На Блиском истоку НАТО је покренуо Истанбулску иницијативу како би допринео безбедности у том региону путем пружања савета о разним питањима, од реформе цивилно-војних односа преко борбе против тероризма и све до борбе против трговине оружјем, дрогом и људима (Роквић, 2017:234).

Орлић наводи да је НАТО своју нову улогу у безбедности Европе оправдао управо непосредним активностима на терену, односно војним акцијама и операцијама којих је било највише средином деведесетих година 20. века, и почетком 21. века. Европска унија није успела невојним средствима да стабилизује стање, што је Алијанса искористила да покаже ко заправо има улогу водеће војно-безбедносне организације у Европи. НАТО је у том периоду поседовао велику моћ, јер није имао ко да му се супротстави попут некадашњег СССР-а. И источна и западна Европа била је слаба, а Русија као земља која је наследила СССР није имала ни приближно моћи као свој претходник (Орлић, 2009:537).

Роквић наводи доста војних операција које је НАТО извршио на подручју Балкана. Операцијом „Намерна сила“ започеле су у Босни и Херцеговини 1995. године тако што су бомбардовани војни положаји у Републици Српској. Након бомбардовања, НАТО је на територији Босне и Херцеговине распоредио међународне снаге како би се спровео Дејтонски споразум (Општи оквирни споразум за мир у Босни и Херцеговини). Веома познату операцију бомбардовања из ваздуха или „Савезничку силу“ НАТО је извршио 1999. године на Савезну Републику Југославију, са оправдањем да је у питању хуманитарна операција која ће заштитити албанско становништво на Косову и Метохији од војске и полиције Савезне Републике Југославије (Мутавцић, 2016:201). Веома је позната јер је извршена без одобрења Савета безбедности Уједињених нација. Године 2001. када је потписан Охридски споразум као резултат сукоба у Македонији, успостављено је неколико операција у Македонији. Најпре, како би се супроставио терористичкој организацији Ослободилачка национална армија, НАТО је спровео операцију под називом „Неопходна жетва“. Потом, како би надгледао спровођење Дејтонског споразума, 2002. године успоставља операцију „Ћилибарна лисица“. Како би подржао и помогао локалној власти да успостави безбедност и стабилност у земљи, НАТО 2003. године спроводи операцију „Савезничка хармонија“. На територији Косова и Метохије, такође су распоређене снаге (Kosovo Force – KFOR) и то на основу Резолуције 1244 Савета безбедности Уједињених нација, са мандатом успостављања мира, реда, безбедности и стабилности (Роквић, 2017:235).

2.3 Стратешки концепт НАТО 1999. године

НАТО је током деведесетих година доживео велику трансформацију, у том периоду настао је велики број нових одлука, нових програма, нових циљева. На педесетогодишњицу од свог настанка, 1999. године, НАТО је настојао да утврди све што је до тада постигао укључујући и своју доминацију у безбедносним оквирима Европе. Како би наставио процес трансформације, НАТО је исте године у марту усвојио нови Стратешки концепт.

Према званичном сајту НАТО-а, нови Стратешки концепт и даље препознаје читав сплет опасности, изазова, ризика и претњи који су вишедимензионални и представљају претњу земљама чланицама. Овакве опасности као што су организовани криминал, неконтролисано кретање великог броја људи, тероризам, саботаже и други, захтевају како војне тако и невојне

инструменте за њихово решавање, у најбољем случају комбинацију војних и невојних решења (НАТО, 1999).

Једна од битних новина новог концепта је могућност деловања савеза изван оквира члана 5. Вашингтонског уговора. Дакле, НАТО је поред колективне одбране могао да спроводи и друге активности које нису регулисане поменутим чланом. У питању су операције одговора на кризе изван територија држава чланица. Као последица овакве одлуке, крајем марта исте 1999. године уследило је бомбардовање Савезне Републике Југославије.

Према виђењу Орлића, НАТО је сада морао да поради на томе да се војни капацитети и наоружање земаља чланица унапреде и осавремене. Такође је било неопходно унапредити програм Партнерство за мир јер је примећено да европске чланице, поред слабије технологије и опреме, имају лошу међусобну сарадњу и да у великој мери зависе од америчких средстава и помоћи. Из тих разлога НАТО је успоставио посебну Иницијативу за одбрамбене капацитете како би се повећала ефективност постојећих одбрамбених капацитета држава чланица. Док је за земље које су кандидати направио План активности за учлањење (Membership Action Plan). Овај документ садржи листу активности које државе кандидати морају да испуне како би се припремале за пуноправно чланство у НАТО савезу. Своје чланство НАТО је по први пут проширио изван простора Западне Европе. У питању су три чланице бившег Варшавског уговора, Чешка, Пољска и Мађарска. Тиме је Алијанса на неки начин обрисала границе које су постојале током Хладног рата, дакле проширивши се на исток укинула је скорашњу поделу европског континента на исток и запад (Орлић, 2009:538).

3. НАТО у 21. веку

Даљу трансформацију НАТО савеза можемо посматрати кроз призму кључних догађаја који су допринели његовој трансформацији и обележили наредни период.

Орлић наводи да су то најпре били догађаји везани за Европску унију. Наиме, западноевропске државе су настојале да кроз ЕУ развију свој идентитет, своју заједничку безбедносну и спољну политику, чега је Алијанса била свесна. При чему нису страховале да би то могло угрозити постојеће трансатланске везе Америке и Европе. Међутим, током последње деценије двадесетог века, безбедносна политика ЕУ и даље је остала неразвијена и прилично зависна од ЗЕУ. Тек када су се стекли сви услови, крајем деведесетих година двадесетог века, земље чланице ЕУ формирају Европску безбедносну и одбрамбену политику (European Security and Defence Policy – ESDP). Безбедносна политика ЕУ је постала део ЕУ Уговором о Европској унији из Нице, 2000. године. Сасвим је јасно да за НАТО ово нису биле повољне околности, савез није могао да успостави своју безбедносну политику, схватајући ово као претњу у својим настојањима да постане кровна безбедносна организација Европе. Одређене НАТО чланице биле су истовремено и чланице ЕУ, што значи да је Алијанса морала да води рачуна о њиховим интересима. У савезу више није постојала једноставна подела на европске и неевропске савезнике, већ подела на оне које су чланице ЕУ и оне које то нису. Што повлачи за собом чињеницу да процеси договарања и одлучивања у оквиру савеза постали доста сложенији. Америка се постарала да никако не изгуби првенство у односу на Европску безбедносну и одбрамбену политику, поставивши одмах на почетку неколико ограничења творцима европске безбедносне политике које су они морали да прихвате. Ограничења су се односила на то да не сме бити дуплирања војних средстава и капацитета НАТО и ЕУ, да се државе чланице НАТО које нису истовремено чланице ЕУ не смеју дискриминисати, као и да не сме бити одвајања европске безбедности од северноамеричке. Ово је само значило да се обе политике морају одвијати усклађено, да морају сарађивати и да су повезане и испреплетене (Орлић, 2009:540).

Наредни догађај који је итекако имао велики утицај на даљи процес трансформације НАТО савеза био је терористички напад на САД у септембру 2001. године. У поменутом нападу отетим путничким авионима нападнути су Пентагон и Светски трговински центар. Напад на

било коју државу чланицу повукао је за собом примену члана 5. Вашингтонског уговора, што значи да је НАТО био на располагању да пружи неопходну помоћ Америци. Међутим, десило се нешто неочекивано. САД су и поред помоћи коју су добиле од савеза, одлучиле да крену самостално у рат против тероризма. Америка је у рату у Авганистану створила „коалицију вољних држава“ и тиме угрозила јединство свих држава чланица као једног од основних принципа НАТО. Овај поступак најважније чланице озбиљно је утицао на функционалност савеза и његов постхладноратовски процес трансформације. Јавила се потреба да се НАТО трансформише и једну заиста ефикаснију организацију која ће показати својим деловањем да јединство савезника није нарушено, да све државе чланице могу у потпуности да се ослоне на савез, и организацију која ће имати сва средства и капацитете да се супротстави новим безбедносним изазовима, ризицима и претњама. Тек годину дана након чувеног терористичког напада НАТО је почео да се прилагођава на нове безбедносне околности, да поставља нове циљеве, што је учињено Самитом у Прагу. Овим Самитом регулисана су многа питања везана за будућност НАТО савеза, створене су конкретне снаге за учешће у операцијама, донета је одлука о проширењу савеза даље на исток, регулисана је реформа командне структуре (Орлић, 2009:542).

Након терористичког напада на САД догађај који је уздрмао Алијансу био је рат у Ираку. Наиме, појавила се подела између држава чланица које нису могле да се сложе поводом ситуације у Ираку, због чега је изостала помоћ и подршка Америци када јој је била најпотребнија, односно током борбених операција. Подршка је стигла тек након што су се операције завршиле, на тај начин што је НАТО пружио сву неопходну опрему Пољској, земљи која је захваљујући тој помоћи могла да преузме командовање међународним снагама у централном Ираку. У августу 2003. године НАТО је преузео команду над Међународним снагама за безбедносну подршку (International Security Assistance Force – ISAF), јер је Америка почела да преусмерава војне снаге из Авганистана у Ирак. Овиме је Алијанса започела своје деловање и операције изван евроатлантског простора.

Будући да претходно наведена дешавања нису била планирана Стратешким концептом 1999. године, иста су натерала Алијансу да настави са реформама, да трансформише структуре, капацитете, војне задатке, да се прилагођава на нове глобалне изазове тиме што ће мењати постојеће односе међу државама чланицама и њихове обавезе. Дакле, било је потребно

успоставити нов стратешки концепт и оквир који ће регулисати деловање савеза у двадесет првом веку.

Према писању Орлића, даљи развој Алијансе започео је Самитом у Ригу 2006. године на коме је савез представио Свеобухватне политичке смернице којима је дао главне смернице и претпоставке даљег развоја капацитета, такође су утврђени задаци држава чланица које би требало да испуне индивидуално или колективно и препознате кључне претње са којима ће се савез суочавати у будућности. У Букурешту 2008. године, на заједничком окупљању председника и премијера држава чланица НАТО, потврђене су реформе и даљи процес трансформације НАТО-а (Орлић, 2009:543). Наредна два Самита у Стразбуру и Келу представљају погодну основу за даљу анализу и тумачење развоја и трансформације НАТО-а у наредном периоду. На њима су усвојене три битне декларације и то: Декларација о безбедности Алијансе, Декларација самог Самита и Декларација о Авганистану (Орлић, 2009:544). Као што је већ споменуто, ситуација у Авганистану је приморала НАТО да делује изван својих просторних оквира, као и да спроводи нове задатке. Авганистан је за НАТО јакo битан, јер га сматрају простором одакле се планирају и спровode напади на државе евроатлантског региона, што објашњава зашто је савез преузео команду над Међународним снагама за безбедносу подршку. Међутим, савез није успео да изгради једну демократску земљу која ће истовремено бити и безбедна и у којој ће бити успостављен функционалан државни апарат. На основу мисије у Авганистану, може се закључити да НАТО више не спроводи одбрану као једини задатак, да се доста тога променило од његовог оснивања, сада активности које спроводи нису само у оквиру евроатлантског простора.

Закључује се да је НАТО прилагођавајући се новонасталој и променљивој безбедносној ситуацијама и променљивим безбедносним приликама морао да измени своје задатке, простор на коме ће деловати, да трансформише и своје снаге, структуре и капацитете како би могао да се избори са новим безбедносним изазовима, ризицима и претњама (тероризам, оружје за масовно уништавање, конвенционалне оружане снаге, сајбер напади, балистичке ракете, климатске промене и енергетска безбедност). У прилог томе говори и нови стратешки концепт који је усвојен 2010. године а о коме ће бити више речи у наредном поглављу.

3.1 Нови стратешки концепт НАТО

На Самиту у Лисабону 2010. године усвојен је Нови стратешки концепт НАТО савеза под називом „Активан ангажман, модерна одбрана“, као наставак његовог процеса трансформације и даљег развоја у складу са измењеним безбедносним приликама и условима. Усвајањем овог документа потврђен је принцип колективне одбране као темељ евроатлантске безбедности. Усвојен је и акциони план који дефинише конкретне задатке које Алијанса треба да предузме како би се суочила са сајбер тероризмом и употребом балистичких пројектила у борби против нових претњи и изазова. У предговору концепта дате су изјаве шефова држава и влада у погледу улоге својих држава у обезбеђивању заједничке одбране и безбедности. Они наводе да је овај стратешки концепт само наредна фаза у еволуцији НАТО. Исто тако наводе да се грађани њихових земаља доста уздају да ће Алијанса осигурати њихову безбедност (Aktivan angažman, moderna odbrana, 2010). У наредном поглављу дефинисани су основни задаци и принципи, међу којима се као најзначајнији истичу колективна одбрана, кооперативна безбедност и кризни менаџмент (Роквић, 2017:236).

3.2 Колективна одбрана као део стратешког концепта 2010

Према писању Поповић, колективна одбрана представља принцип због ког је заправо НАТО и формиран, што потврђује најважнији члан 5. Вашингтонског уговора, иако је након Хладног рата активиран само једном (терористички напад на САД), а за време Хладног рата ниједном. Колективна одбрана подразумева да ће у случају напада остале државе чланице пружити узајамну помоћ земљи или земљама чланицама које су нападнуте. У хладноратовском периоду била је ограничена само на евроатлантски простор својих држава чланица. Након завршетка Хладног рата, њен домет је прилично проширен и ван тог оквира, те су се операције спроводиле и јужно од Северног повратника. Занимљивост да је Генерални секретар пред усвајање новог стратешког концепта изјавио како се нада да ће нови концепт укинути разлику између безбедности „код куће“ и безбедности ван, узимајући у обзир глобализацију која је укинула заштиту коју су границе пружале (Поповић, 2020:27).

У новом стратешком концепту се у контексту колективне одбране наводи неколицина ставки. Алијанса не види ниједну земљу као свог противника, осим када је угрожена безбедност неке од земаља чланица. Главни елемент стратегије НАТО и даље остаје одвраћање. НАТО остаје нуклеарни савез све док постоји нуклеарно оружје. Гарант безбедности за земље чланице представљају стратешке нуклеарне снаге, и то највише нуклеарне снаге Сједињених Америчких Држава и независне снаге Уједињеног Краљевства и Француске.

Председници и премијери земаља чланица изјаснили су се да ће одржавати своје конвенционалне и нуклеарне снаге као и њихову одговарајућу комбинацију. Трудиће се да конвенционалне снаге буду мобилне, и разместиве и да ће их користити и за експедиционе операције Алијансе. Акценат стављају на одбрану против напада балистичких ракета и у том контексту тежиће сарадњи у противракетној одбрани са евро-атлантским партнерима укључујући и Русију. Развијаће капацитете и способности НАТО-а у борби против многих претњи, биолошког, хемијског, нуклеарног оружја за масовно уништење, и претњи попут сајбер напада и међународног тероризма. Доприносиће енергетској безбедности и заштити критичне енергетске инфраструктуре као и транзитних области (Aktivan angažman, moderna odbrana, 2010).

3.3 Кооперативна безбедност као део стратешког концепта 2010

Према писању Роквић, кооперативна безбедност подразумева да се разоружавањем, контролом наоружања, неширењем оружја и кроз различите видове партнерства Алијанса активно ангажује у унапређењу међународне безбедности (Роквић, 2017:236).

Како Поповић наводи, сарадња у безбедности се још након завршетка Хладног рата намеће као један од главних задатака НАТО, а који је савез остварио кроз широку мрежу партнерства. У позадини лежи претпоставка да се претње које могу угрозити безбедност заједнице могу решит најбоље кроз дијалог, поверење, колективно унапређење квалитета живота као и кроз укључивање земаља из окружења као partnere или чланице савеза. Дакле, можемо закључити да НАТО остварује кооперативну безбедност на три начина: стварањем партнерства са земљама, контролом наоружања, разоружањем и непролиферацијом, и пружањем помоћи потенцијалним чланицама да се припреме за чланство. Како би све НАТО

мисије и операције успеле, основна претпоставка је управо сарадња у области безбедности. У периоду Хладног рата НАТО је био водећи актер у области одбране, међутим са променама у безбедносном окружењу, савез је изгубио своју привилеговану позицију. Осигуравање безбедности својим чланицама зависиће од односа са другим актерима. Када је у питању сарадња у безбедности, иако НАТО није једини актер који је практикује, он и даље заузима водеће и најдоминантније место (Поповић, 2020:20).

Стратешким концептом 2010. године, дотадашњи рад у области сарадње у безбедности и њен значај само су додатно потврђени. На овај начин, и државе чланице и партнерске земље могле су да имају приступ многим користима које је једна оваква безбедносна заједница нудила. Председници и премијери земаља чланица изјаснили су се ће све више доприносити својој улози у промовисању разоружања, неширењу истог, као и контроли наоружања. Све чланице су смањиле број нуклеарног оружја који се налази на територији Европе. Овим стратешким концептом обухваћен је и договор са Русијом о премештању њеног нуклеарног оружја даље од територије земаља чланица као и повећање транспарентности поменутог оружја у Европи. Широка мрежа партнерских односа у великој мери је допринела безбедности савезница, стабилности у Европи, јачању међународне безбедности и операцијама НАТО-а. Партнерски односи остварују се политичким дијалогом, практичном сарадњом са народима и организацијама у свету, отвореношћу за консултације о питањима из области безбедности која су од заједничког интереса и давањем оперативним партнерима улоге у доношењу одлука везаних за мисије савеза којима оне дају допринос. Најновијим стратешким концептом обухваћене су и Уједињене нације, односно њихова сарадња са Алијансом. Циљеви су да се побољшају различити видови сарадње, у смислу практичне сарадње у управљању кризама, унапређења веза између седишта организација и редовнијих политичких консултација. Односу савеза са Европском Унијом и Русијом такође је нови стратешки концепт поклатио значај. Када је Европска Унија у питању такође су циљеви оријентисани на поља практичне сарадње, стратешког партнерства, и проширивања политичких консултација. Однос Алијансе са Русијом је од великог стратешког значаја, посебно ако узмемо у обзир да је НАТО формиран као противтежа СССР-у. Њихова сарадња формализована је кроз Оснивачки акт НАТО-Русија и Римску декларацију који су прописали одређене обавезе, посебно да се морају поштовати независност, суверенитет, територијална целовитост и демократски принципи свих држава у евро-атлантској регији (Aktivan angažman, moderna odbrana, 2010).

3.4 Кризни менаџмент као део стратешког концепта 2010

Према виђењу Поповић, приоритет НАТО-а након Хладног рата свакако је био управљање и спречавање криза. Кризни менаџмент био је обухваћен свим стратешким концептима Алијансе, међутим најновијим стратешким концептом постао је други главни задатак и подигнут на виши ниво када су приоритети НАТО-а у питању. Након завршетка Хладног рата, Алијанса се све више интересовала за операције кризног менаџмента, пре свега због борбе за ограничене ресурсе и нестабилног међународног система. Кризни менаџмент у НАТО-у нема само војну компоненту (огледа се кроз решавање војних кризних ситуација), већ и цивилну. Узимајући у обзир савремене претње које су и војне и невојне природе, цивилна компонента је изузетно важна. Тежи се томе да савез у цивилном кризном менаџменту нема водећу улогу већ буде помоћни актер. Када се догоде кризне ситуације, Алијанса има проблем у обезбеђивању способних партнера којима ће моћи да препусти све остало, а она да се фокусира на војни део. За цивилне кризне ситуације требало би да буду задужене Европска Унија и Уједињене Нације. Стога је НАТО развио свеобухватни приступ у бављењу кризама. Свеобухватни приступ односи се на мисије које Алијанса спроводи а које нису обухваћене чланом 5 Вашингтонског уговора. Дакле, свеобухватни приступ назива се тако јер подразумева да различити актери заједнички делују у решавању комплексних криза. Заједничко деловање подразумева низ различитих активности: заједничко планирање операција и заједничко спровођење операција, организовање едукација и заједничких тренинга, и непрекидна размена информација. Кризни менаџмент је за НАТО веома важан из више разлога. Прво, решавањем криза савез стиче глобални углед и изграђује већи степен поверења у јавности. Друго, не ради се о унилатералним активностима НАТО-а јер се кризни менаџмент увек спроводи заједничким активностима за које је лакше обезбедити легитимитет (Поповић, 2020:25).

Поповић такође наводи да се у оквиру Алијансе, кризни менаџмент посматра као назив за следеће активности: одржавање мира, превенцију сукоба, стварање мира, изградњу мира, наметање мира и хуманитарне операције. Одржавање мира спроводи се кроз надгледање односно мониторинг и стварањем услова за несметану имплементацију мировних споразума. Стварање мира реализује се различитим облицима дипломатије. Изградња мира односи се на

активности које се спроводе након мировног процеса како би се отклонили будући узроци сукоба. Наметање мира, као што сам назив говори, врста је принудне активности јер се реализује војним средствима, када се на други начин не може постићи примирје сукобљених страна (NATO, n.d.). Углавном се највише пажње поклања хуманитарним операцијама јер ова област не представља традиционално поље деловања Алијансе и у односу на период Хладног рата представља велику новину.

Хуманитарне операције спроводе се као подршка становништву, онда када локалне власти нису способне да обезбеде адекватну подршку, услове и услуге свом становништву. Према писању Поповић, фокус је увек на људе, и на смањење негативних последица природних криза, затим криза изазваних људским фактором и техничко-технолошких криза. Свакако је ово највише оспоравано и критиковано поље деловања Алијансе, јер се верује да је политизовано и заправо вођено политичким приоритетима, а не хуманитарним потребама. Када су комплексне кризе у питању, НАТО спада у актере који треба да припреме све неопходне услове за деловање хуманитарних актера, односно да им омогуће приступ кризним подручјима. Овакве мисије су свакако доприносиле побољшању имиџа НАТО-а у јавности, и обезбеђивању улоге глобалног актера. Најопштије посматрано, постоје три категорије хуманитарних мисија: асистенције у катастрофама, помоћ избеглицама или расељеним лицима и дистрибуција хуманитарне помоћи (Поповић, 2020:29).

Допринос НАТО-а у пружању помоћи у случају катастрофа огледа се у војним капацитетима којима располаже и у помоћи коју пружа хуманитарним актерима у решавању кризних ситуација кроз своју добру координациону функцију. НАТО такође настоји да ојача цивилну компоненту земаља чланица и да развије отпорност државе и друштва за ефикасно функционисање у цивилним и војним кризама. Један од главних разлога зашто се повећало интересовање војске за пружање асистенција у катастрофама јесте свакако бољи и већи углед који ће војни актери остварити. Када су у питању комплексне кризе, цивилним и војним актерима намеће се задатак да се позабаве и избеглим људима, односно људима који су били принуђени да напусте своје домове и да се крећу, или су то урадили доволно, без употребе силе. Помоћ избеглицама огледа се пре свега у обезбеђивању основних услова за живот, дакле воде, склоништа, хране, медицинских средстава, као и у обезбеђивању наставка образовања, привремене заштите и других повољности. Пример је помоћ која је пружена избеглицама и интерно расељеним лицима са подручја Косова и Метохије 1999. године,

након што су престали ваздушни напади. Дакле, поље деловања Алијансе се значајно ширило, те је обухватило и овакве врсте активности, које су на неки начин наметнуте, али им је свакако НАТО придавао значај. Најзад, хуманитарну помоћ не треба поистовећивати са хуманитарним асистенцијама, јер хуманитарна помоћ представља што брже и безбедније достављање воде, хране, лекова и других неопходних средстава, и то коришћењем НАТО капацитета. Исто тако, хуманитарна помоћ се огледа и у обезбеђивању несметаног приступа хуманитарних актера угроженом становништву. Пример је помоћ која је пружена цивилном становништву након што је у Сједињеним Америчким Државама 2005. године ураган Катрина изазвао кризе (Поповић, 2020:32). Као и остале, и ова активност Алијансе је критикована, јер се верује да је злоупотребљена и да се користи у неке друге сврхе, пре свега политичке и да су војни актери присутни како би водили рачуна о безбедности и цивила и хуманитарних актера.

У најновијем стратешком концепту, НАТО се определио да константно надгледа и анализира међународно окружење како би могао да предвиди кризу и спречио да прерасте у озбиљније сукобе. Државе чланице су се преко својих председника и премијера изјасниле да ће допринети бољем предвиђању могућих криза путем повећане размене обавештајних података унутар Алијансе, да ће и даље развијати и прилагођавати војне способности оваквим врстама операција, повећати способност локалних снага да одржавају безбедност и без помоћи хуманитарних актера. Наведено је и да ће неговати интегрисано цивилно-војно планирање пре, током и након криза и да ће пажљиво бирати цивилне стручњаке из држава чланица како би заједно радили са цивилним стручњацима и војним особљем (Aktivan angažman, moderna odbrana, 2010).

4. Предвиђања о будућности НАТО савеза

У предстојећем поглављу, сагледаће се даљи развој НАТО-а, његова ближа и даља будућност и могуће трансформације кроз које ће пролазити у наредном периоду. За потребе поглавља анализирани су званични ставови Генералног секретара НАТО савеза.

Генерални секретар НАТО-а, Џенс Столтенберг, гостујући на Универзитету у Флориди, марта 2021. године, одговарао је на многа питања студената на тему „Будућност НАТО-а“ (НАТО, 2021). На самом почетку гостовања, најпре је било речи о односима са Русијом. Наиме, ширење Алијансе на Грузију и Украјину наишло је на негодовања у Русији, односно руско становништво почело је да верује да ширење НАТО-а на исток представља егзистенцијалну претњу за њихову земљу. Генерални секретар сматра да је погрешно размишљати у том правцу и да је сама та идеја да ширење НАТО-а представља претњу или провокацију за Русију потпуно погрешна. Као аргумент наводи да је Алијанса увек поштовала и да ће увек поштовати слободан избор држава и да ће земље имати могућност да саме одлучују о својој будућности. Изјавио је да НАТО има у плану да кроз реформу сектора безбедности, кроз јачање демократске контроле војске помогне и подржи Украјину и Грузију на њиховом путу ка чланству. Међутим, за овакву одлуку потребан је консензус, због чега се не може унапред знати тачан датум када ће поменуте две земље постати пуноправне чланице НАТО савеза.

Столтенберг предвиђа да ће НАТО наставити да се мења и прилагођава, као што је и раније радио у складу са променама у безбедносном окружењу. Свет се и даље мења, сучавамо се са све више сајбер напада, облици тероризма су све ригорознији, шири се нуклеарно оружје, мења се глобална равнотежа успоном Кине. Постоји још много других изазова у безбедносном окружењу које се и даље мења и са којима Алијанса мора и даље да се бави. Из тог разлога НАТО је покренуо један пројекат под називом „НАТО 2030“ који ће учинити Алијансу сигурном у будућности. Пројекат се бави низом различитих питања, попут тога каква ће бити одбрана, на које начине је ојачати, како повећати буџет НАТО-а којим се финансира одбрана. Потом питања везана за повећање отпорности, осигуравање поуздане инфраструктуре, телекомуникација, одржавање технолошке предности. Пажња се усмерава и на изградњу партнерства са земљама у азијско-пацифичком региону и на успон Кине.

Пројекат се односи и на обнављање Стратешког концепта НАТО-а и о узимању у обзир последица климатских промена и глобалног загревања. Много ће се више пажње давати превенцији, јер је превенција боља од интервенције, и с тим у вези ће константно обучавати локалне снаге како би биле у приправности.

На питање како НАТО и даље успева да стоји на ногама упркос чињеници да се састоји из тридесет различитих демократија, и да постоје разлике међу савезницама, какве су постојале и раније, Столтенберг је одговорио да је главни разлог то што је у интересу националне безбедности свих чланица да остају заједно. Успех Алијансе је у томе што увек успеју да се уједине око основног задатка, и остану посвећени заштити и одбрани једни других.

Према мишљењу Мутавцића, НАТО је неопходан и Европи и Америци. Европске земље преко НАТО-а изграђују свој безбедносно-одбрамбени систем и чувају своју безбедност, док је Америци НАТО продужена рука спољне политике, дакле преко њега она штити своје интересе у Европи. Из тог разлога, поменути аутор сматра да ће се НАТО одржати и опстати и у некој ближој будућности (Мутавцић, 2009:550). Новина је да сада и сајбер напади могу покренути члан 5. Вашингтонског споразума, дакле НАТО ће бити спреман да одговори и на нападе који се не изводе само традиционалним, војним, већ и другим средствима. Противницима неће дати могућност да тачно знају када ће бити покренут члан 5.

Када је Кина у питању, НАТО њен успон види као један од новијих изазова и претњи, истичући да ће Кина ускоро бити највећа економија на свету, да имају највећи војни буџет на свету, и улажу огромна средства у развијање војних способности и да се полако приближавају улазећи у инфраструктуру европских земаља и осталих савезница. Са друге стране, НАТО мора и сарађивати са Кином на заједничким изазовима, попут климатских промена.

На питање које мере треба предузети за јачање Алијансе, Генерални секретар одговара да је најбољи начин показати шта је то вредно у борби против тероризма, у суочавању са Русијом и реаговању на успон Кине. Најбитније је показати да је снажан НАТО добар за све савезнике, и за Америку и за Европу.

5. Закључак

Северноатлантски савез се од свог оснивања 1949. године до данас умногоме изменио. Структура међународних односа, поларност система, ситуација на међународној сцени, и читаво безбедносно окружење је трпело велике промене због којих је довођен опстанак НАТО-а у питање, и због којих је он морао да се трансформише, и у институционалном и у функционалном смислу. Распад Совјетског Савеза и Варшавског уговора био је прекретница када је опстанак НАТО-а у питању, јер је он формиран да спречи утицаје Совјетског Савеза и комунизма са истока. Поставило се питање зашто је НАТО и даље постојао ако је нестала главна претња са истока, и у том контексту јавило се више идеја, од којих су неке биле за опстанак савеза, а друге за његово гашење. Међутим, савез је наставио да постоји јер је био неопходан и Америци и Европљанима, САД су настојале да остану у Европи зарад својих националних интереса и зарад задржавања глобалног утицаја свуда у свету. Док је Европљанима савез користио јер је осигуравао њихову безбедност (Кековић& Димитријевић, 2017:403).

Ако се узму у обзир све акције и мисије које НАТО спроводи, укључујући мировне операције, подршке реформама кроз партнерске програме, противтерористичке операције и различите акције пружања хуманитарне помоћи у катастрофама, може се извести закључак да се НАТО након Хладног рата временом трансформисао од савеза који је одговоран за колективну одбрану у организацију колективне безбедности, односно у такозвани хибридни савез (Роквић, 2017:237).

Литература

1. Глигоријевић, С. & Петровић, Ђ. (2007). Водич кроз партнерство за мир. Београд: ISAC фонд.
2. Кековић, З., & Димитријевић, И. (2017). *Системи безбедности*. Београд: Факултет безбедности.
3. Мирковић, Т. (2012). *Америчка војна стратегија*. Београд.
4. Мутавцић, Р. (2016). *Конституисање идентитета НАТО после Хладног рата*. Докторски рад. Београд: Универзитет у Београду Факултет политичких наука.
5. Орлић, Д. Д. (2006). Операционализација безбедносне политике Европске Уније. *Међународни проблеми*, 57(4), 414-444.
6. Орлић, Д. Д. (2008). Развој безбедности и одбране Европских заједница током хладног рата. *Наука, безбедност, полиција*, 8(2), 39-58.
7. Орлић, Д. Д. (2009). Шездесет година трансформације НАТО. *Годишњак Факултета политичких наука 2009*, (03), 529-553.
8. Поповић, М. (2020). *Процес трансформације идентитета НАТО-а након хладног рата: НАТО као актер у решавању хуманитарних криза*. Докторски рад. Београд: Факултет политичких наука.
9. Роквић, В. (2017). *Системи одбране*. Београд: Факултет безбедности.
10. NATO (1999). The Alliance's Strategic Concept. Retrived 20.06.2021. from https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm
11. NATO (n.d.). Crisis management. Retrived 01.09.2021. from https://www.nato.int/cps/bu/natohq/topics_49192.htm

12. NATO (2021). Conversation on "The Future of NATO". Retrived 02.09.2021. from https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_182812.htm

13. Novi strateški koncept (2010). Aktivan angažman, moderna odbrana. Retrived 01.09.2021 from <https://www.mzv.cz/file/559412/NoviStrateskiKoncept>